

A kutatás központi alakja: Vánca Imre

A csíki juhászattal kapcsolatos kutatásom központi alakjának egy olyan bácsként dolgozó – csíkmadarasi, egykor juhászattal foglalkozó személyek körében szocializálódott – egyént választottam, akinek a mindennapi tevékenységén, életmódján át szemléltetni tudom Csíkmadaras jelenkori juhászatát. Választásom azért esett erre a személyre, mert a kutatás ideje alatt ő volt az egyetlen helybéli bács a településen és meghatározó szerepe volt abban, hogy a település lakói továbbra is a juhtartás mellett kötelezzék el magukat.

Vánca „Ződ” Imrét és feleségét jó üzleti érzékkel rendelkező, vállalkozó szellemű személynek ismertem meg. Családi vállalkozást működtetve igyekeztek megragadni mindazokat a településen belül kínálgató forrásokat, lehetőségeket, amelyek életkörülményeik javításához járulnak hozzá.

Ebben a fejezetben Vánca Imre élettörténetét mutatom be röviden, majd abból kiindulva azt tárgyalom, hogy ő milyen értelemben tekinthető vállalkozónak, vállalkozói magatartása milyen tevékenységekre terjed ki, s ezen tevékenységek által a település lakóinak milyen gazdasági és élelmezési szükségleteit elégíti ki.

Vánca Imre élettörténete

Vánca Imre élettörténetének felvázolásához 2012 januárjában készítettem interjút vele. Ezt a félig strukturált interjút több olyan kommunikációs helyzet előzte meg, amelyekből a bács mindennapi életére vonatkozó információk származtak. Ezek a korábbi adatok azonban túl hiányosak voltak ahhoz, hogy egy élettörténetet megalkossak belőlük, ezért szükségesnek láttam Vánca Imrével egy olyan beszélgetést is folytatni, amelyben arra kértem, hogy mesélje el életének fontosabbnak tartott eseményeit.

Niedermüller Péter az élettörténetek koncepciója kapcsán Kohli és Leitner szerzőket idézi: az egyén a teljes életpályából különböző eseményeket választ ki, amelyeket egy meghatározott logika szerint összekapcsol és elmesél, azonban az élettörténet elmesélése nem csupán az események egyszerű leírását, hanem azoknak ábrázolását, prezentálását és megjelenítését jelenti (idézi Niedermüller 1988: 381). Az elbeszélte élettörténet az eseményeken át az egyén mindennapi életének legbelsőbb szintjeire vezet, felfejti azokat az interpretációs mechanizmusokat és stratégiákat, amelyek által az egyén életvilágát megalkotja és önmagát egy tágabb kontextusban, társadalmi térben és történeti időben helyezi el (Niedermüller 1988: 383).

Vánca Imre (6. kép) 1977. január 29-én született Csíkmadarason. Szüleinek, id. Vánca Imrének (elhunyt) és Vánca Rebekának négy gyermeke született, két fiú és két lány, Imre az ő negyedik, legkisebb gyermekük. Szülei mezőgazdasági munkával, állattartással és földműveléssel foglalkoztak. Gyermekeiket iskoláztatták, három

6. kép. Vánca Imre, bács (2011. szeptember 2.)

legnagyobb gyermekük miután Csíkmadarason elvégezte az általános iskolát, csík-szeredai iskolákban tanult tovább. Időközben édesapjuk hirtelen elhunyt, így a fele-ség egyedül kellett felnevelje négy gyermekét. Vánca Imre a negyedik osztály befe-jezése után nem folytatta tanulmányait, a juhtartással foglalkozó nagybátyja, Péter Dénes és annak családja mellé szegődött, így már gyermekkorától kezdve a juhok mellett dolgozott. Az állattartás szeretete nála már gyermekkorában jelentkezett, ugyanis első osztályos korától szüniidőben a falu hazajáró szarvasmarha csordájá-nak pásztora volt. Nagybátyja mellett egyre több juhtartáshoz kötődő tapasztalatot szerzett. Juhászatból származó jövedelméből juhokat vásárolt, amelyeknek száma 19 éves korára elérte a harmincat. Katonaköteles lévén egy évre el kellett hagynia otthonát, ezért eladta juhait. A katonai szolgálatot a Bákó megyei Moinești-en tel-jesítette. Konyhára kerülve főbb feladata a szakácssegédi munka és mosogatás volt, emellett a napi élelemadag kiosztását is rá bízta. A katonatársak többségben ro-mán nemzetiségűek voltak, de szintén az alakulatnál katonáskodott két csíki sze-

mély, akikkel barátságba került. Az ő jelenlétüknek is köszönhetően katonaéveit kellemes emlékként tartja számon.

A katonaságtól hazakerülve újra juhtartásba fogott. Egy csíkmadarasi barátjával együtt juhokat vásárolt és bácsnak szegődve vállalt felelősséget a helyi állattartó gazdák juhaiért. Három éven át dolgoztak együtt. Vánca Imre elsősorban az esztenához kötődő tevékenységekben vállalt szerepet, barátja egyéb feladatokat látott el. Három év után, egy konfliktust követően megromlott kapcsolatuk, így a munkát Imre már csak egyedül folytatta. A bácsnak anyagi nehézséget jelentett egykori barátjának kifizetése, de miután ezt sikerült megvalósítania, önállósulva folytatta juhász munkáját. Időközben ismerkedett meg Vánca (születette Fazakas) Évával, akit feleségül vett. Házasságukból két leányuk született, Henrietta és Klementina. Nősülését követően Vánca Imre továbbra is a családi házban maradt. Ekkorra már bátyja elköltözött, nővérei pedig Csíkdánfalvára, illetve Balánbányára mentek férjhez. A házaspár a bács édesanyjával egy háztartásban kezdte el új életét.

Feleségével együtt saját tulajdonban lévő, családi vállalkozásba kezdtek. Nagyobb saját tulajdonú juhállományt tartva, a bárány és sajt eladásából, illetve a juhok után kapott támogatásokból kezdték el felújítani, lakhatóbbá tenni házukat. Mivel felesége, Éva olyan családból származott, ahol nem volt ismeretlen a juhtartás (édesapja is néhány évig pásztorként dolgozott), így könnyen alkalmazkodott férjéhez és egyre több szerepet vállalt az erre irányuló tevékenységből. A juhsajt- és bárányeladást is közösen szervezték meg, ugyanakkor olyan, a helyi közbirtokosság által szervezett, másokkal együtt végzett, közös periodikus munkákban is részt vettek, mint a legelőtisztítás, facsemete-ültetés. A mezőgazdasági munkák közül a *szénacsínálás* is nyári tevékenységük részét képezte, hiszen téli időben gondoskodniuk kellett juhállományuk takarmányozásáról. Eredményes munkájukkal egyre inkább elnyerték a falubeli juhtartó gazdák bizalmát, így egyre több juhosgazda bízta rájuk tavasztól őszi birkáit. A korábbi években Vánca Imre mellett egy Zágomból jött román bács is felelősséget vállalt a madarasi juhokért, így a gazdák egyik része a román bácshoz, másik része pedig Vánca Imréhez adta juhait.

A 2011-es évtől a zágoni juhász elhagyta a falut, így a bács nélkül maradt falubeliek is Imréhez vitték juhaikat. Ennek következtében a vele kapcsolatban álló juhosgazdák, illetve a juhok száma kétszeresére nőtt. 2011-ben 108 juhosgazda adta a helyi bács seregébe juhait. Imre saját tulajdonú juhaival együtt a sereg közel 1000 juhot számlált. Már az esztenázó juhászat megkezdésekor szükségessé vált egy állandó jelleggel az esztenán tartózkodó báccsal, fejőpásztorokkal és kisegítő személylyel látni el az esztenát. Fejőpásztornak felesége két fiútestvérét, vagyis sógorait, Fazakas Csabát és Fazakas Ferencet, kisegítő személynek, *eszterungahajtónak* pedig a Csíkrákoson született Pál Árpádot alkalmazta. 2003 és 2011 között csupán egy-két nyári időszakon át tevékenykedő juhászok, bácsok is tartózkodtak az esztenán, akik különböző okoknál fogva távoztak az esztenáról. A juhok mennyiségének megfelelően Vánca Imre minden idényben igyekezett megfelelő számú juhászt elhelyezni az esztenán, általában négy személyt alkalmazott *serege* ellátásához. Egyfajta anyagi terhet és nagyobb odafigyelést igényelt a báctól mindezeknek a juhászoknak az

alkalmazása, azonban ez szükségszerű volt ahhoz, hogy vállalkozását sikeresen működtethesse. A juhászatból származó jövedelméből, illetve a kiegészítő tevékenységekből (fakitermelés, periodikus munkák) származó tőkéből járműveket (személygépkocsi, traktor)⁵⁰ és mezőgazdasági gépeket (*körkasza, forgató-, összeverő és bálázó gép*) vásárolt, s ugyanakkor lakásának komfortosabbá tételét is rendre megvalósította. Az utóbbi években feleségével együtt konyha- és szobabútort vásároltak, fürdőszobát és amerikai típusú konyhát alakítottak ki, amelyet padlócsempével burkoltak. Mindezek mellett olyan háztartási gépeket is megvásároltak, amelyeknek jelenléte elengedhetetlen napjaink embere számára: mosógép, hűtőszekrény, gáztűzhely, televízió, számítógép stb.

E rövid élettörténeti áttekintés végén sajnálattal kell megjegyeznem, hogy Vánics Imre már nem érthette meg e sorok önálló kötet formájában való megjelenését. 2017-ben megrendültem értesültem a hírről, hogy Vánics Imre életének 40. évében tragikus körülmények között elhunyt.

Vánics Imre mint vállalkozó

K. Kovács László írja, hogy a tejtermékül való haszonvétel vállalkozás jellegű társuláson alapszik és leggyakrabban maga a pásztor tölti be ezt a vállalkozói tisztséget (K. Kovács 1968: 32).

Vánics Imre mindennapi munkája is vállalkozás jellegű volt, feleségével együtt vett részt azoknak a munkáknak a nagy részében, amelyek fő jövedelemforrásukat jelentették, így közös munkájuk családi vállalkozás volt.

Szelényi Iván a családi agrártermelésről írja, hogy az hosszabb távon is életképes, azonban az ilyen típusú tevékenységekből származó bevétel általában a nagyobb vállalkozásokhoz viszonyítva sokkal kevesebb (Szelényi 1992: 64). 2012-ben a településen Vánics Imrével együtt 37 vállalkozót tartottak nyilván. A vállalkozások között találunk tejgyárat, pékséget, fafeldolgozó üzemet, kereskedelmi egységeket. Vánics Imre cégéhez viszonyítva mindezekre láthatóan nagyobb profittermelés volt jellemző.

Brigitte Berger a vállalkozást az adott gazdasági feltételek együttállásának eredményeként határozza meg (Berger 1998: 171). Oláh Sándor jegyzi meg, hogy a vállalkozóvá válásban kulcsfontossága van annak a családi és mikrotársadalmi miliőnek, amelyben az önállóságra való törekvéseknek hagyománya van, ugyanis a szabad döntések lehetősége az önállósodásnak legfontosabb mozgatórugóját jelenti (Oláh 2006: 32).

Czakó Ágnes vállalkozóknak nevezi azokat a személyeket, akik céget alapítanak és tevékenységüket teljes mértékben a piaci, kisszervezeti keretek között önállóan végzik (Czakó 1997: 100). A kisvállalkozóvá válást olyan döntésnek nevezi, amely szerint a vállalkozó a gazdasági erőforrásokat a maga akarata szerint és saját felelősségére, olyan módon használja fel, hogy az önmaga vagy családja számára a legnagyobb hasznot biztosítsa (Czakó 1997: 95).

---

⁵⁰ Lásd a *Mellékletben* a 18–19. képeket!

Czakó Ágnes – Laky Terézt idézve – a gazdasági tevékenységet folytató személyek típusjegyeit három csoportba sorolja: elsőként említi a többletmunkát értékesítőket, másodikként az önfoglalkoztatókat vagy kistermelőket, végül pedig a vállalkozásokat. Az önfoglalkoztatók és vállalkozók között tevékenységi szempontból lehetnek átjárások, azonban a vállalkozókra nézve a lényeges különbség, hogy azok üzleti tevékenységük során kockázatot vállalnak (idézi Czakó 1997: 96).

A vállalkozók cselekvést és értelmezést irányító, megegyezésen alapuló tudást birtokolnak, így ezzel külön kultúrát alkotnak (Miklós 2004: 177). Foglalkoztatottsági-tulajdonosi státusuk szerint a vállalkozóknak három csoportját különböztetjük meg: a teljes állásban, mellékállásban és a nyugdíj mellett vállalkozókat (Czakó 1997: 98).

A kutatás időpontjában a Vánca család a teljes állásban vállalkozók sorába tartozott, céggel rendelkezve megpróbálták kihasználni a környezetük adta lehetőséget, de a házaspár tradicionális vállalkozónak nevezhető, ugyanis háztartásuk és üzleti tevékenységük nem vált el egymástól.

Ahhoz, hogy valaki vállalkozó lehessen, olyan személyes adottságok szükségesek, mint a nyughatatlanság, a kockázatkeresés és a nagyobb autonómiaigény. Azok az emberek, akik ezzel szemben inkább óvatosak és többre értékelik a biztonságot, többnyire alkalmazottként helyezkednek el a munkaerőpiacon. (Kuczi 1998: 157.)

A vállalkozói magatartás kialakulásában meghatározóak lehetnek a családi gyökerek, általában egyfajta kontinuitás fedezhető fel szülők és nagyszülők korábbi társadalmi-gazdasági helyzete, valamint a jelenlegi törekvések közt (Kotics 2006: 89).

Vánca Imre vállalkozóvá válását előzetes munkatapasztalatai is erősítették, juhászattal foglalkozó rokonai mellett elsajátítva a mesterséget, megtakarított pénzből már gyermekként juhokat vásárolt. A juhokkal járó haszon kérdése már fiatalkorában foglalkoztatta, s ez felnőtt korában még hangsúlyosabbá vált. Gyermekkorától felnőtt koráig a juhászati „ranglétra” fokait végigjárva vált báccsá. Alkalmazottként egyáltalán nem dolgozott, így mindig a maga „ura” lehetett. Többéves tapasztalata ösztönözte Imrét arra, hogy házasságkötését követően saját vállalkozást indítson. Vállalkozását a kezdeti időszakban a fakitermelésre alapozta. Miután ebből tőkére tett szert, mezőgazdasági gépeket, majd juhokat vásárolt. Kockázatot vállalva egy újabb tevékenységbe, a *felelős pásztorkodásba* kezdett, amelyhez családja munkerejét is jelentős mértékben igénybe vehette.

A korábbi, klasszikus gazdaságszociológia-elmélet szerint a család és a vállalkozás térben, illetve időben is elkülönült egymástól, a család a vállalkozás jövedelméből élt, azonban nem volt befolyással a vállalkozás belső szakmai, pénzügyi döntéseire. Ezzel szemben az utóbbi két-három évtized történései azt mutatják, hogy család és vállalkozás nem válik szét, ez a kettős egység a gazdasági teljesítmény növekedését segíti elő (Kuczi 1997: 17), emellett a család emeli a vállalkozás rugalmasságát és piaci alkalmazkodóképességét is (Kuczi 1997: 43).

Kuczi Tibor a család és vállalkozás kapcsolatának négy alaptípusát különíti el: az első típust a családtagok közötti szoros kötelékek határozzák meg, ebben az egyéneket az elvárások és a kötelezettségek kötik egymáshoz; a másodikba azokat a fejlett

ipari országokban élő kínai, dél-koreai kisebbségekhez tartozó vállalkozókat sorolja, akikre nagy gazdasági alkalmazkodás jellemző; a harmadik típusként a közép-európai modellt említi, amely a fejlett ipari országokra jellemző, ez esetben a családi boldogulásnak nagyobb a presztízse, mint az egyéni karriernek, így a családtagok mind mozgósíthatóak a vállalkozás feladatainak megoldására, végül a negyedik típus esetében az előzőektől teljesen eltérő értékrend jelentkezik, erre nagyfokú individualizáció jellemző, így a kisvállalkozások már nem családra alapozottak. (Kuczi 1997: 17–20.)

A Vánca család vállalkozása a közép-európai modellel vetíthető rá, ugyanis az ő nukleáris, illetve a szűkebb rokonságra kiterjesztett családjuk esetében is hatékony kooperáció figyelhető meg.

Az egyén társadalmi előrehaladása és életpályájának sikeressége leginkább a hétköznapi helyzetek hatékony és szimbolikusan is manifesztálódó, a közösség többi tagja fele is reprezentálható megoldásoktól függ (Niedermüller 1988: 379).

A családnak, mint erőforrásnak a bevonása a vállalkozás sikere érdekében történt. A juhtenyésztéssel kapcsolatos munkálatok megoszlottak a családtagok között: a bács és felesége élelmezte és a szükséges használati tárgyakkal látta el az eszténa személyzetét, továbbá közösen értékesítették a sajtót; a feleség két fiútestvérének tevékenysége tavasztól őszi a juhok őrzésére, fejésre és a tejfeldolgozásra, télen pedig az istállóban elhelyezett állatok takarmányozására terjedt ki. Vánca Imre édesanyja szükség esetén az eladásra szánt termékek előkészítésében segített. A családra a célorientált munkamegosztás volt jellemző.

A hagyományos paraszti kultúrában a családi háztartás termelési, szervezeti és fogyasztási egység volt. A termelés a család fogyasztásához és szükségleteihez igazodva egy belső munkamegosztást feltételezett. (Egyed 1981: 263.)

A házastársak vállalkozáson belüli feladatai leképezik a háztartásban elfoglalt helyüket (Kuczi 1998: 166). A kilencvenes években a vállalkozásokra az volt jellemző, hogy rokonok és házastársak váltak egymás munkatársaivá és ez adókimélő megoldást jelentett a vállalkozók számára. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a barátok és ismerősök részvételével alakított cégek sokkal inkább fennmaradtak, mint a távolabbi kötetlékekre alapozottak (Czakó 1997: 105). A családi munkamegosztási, döntési és pénzelosztási rendszer sokszor előnyös lehet a vállalkozások működtetésében (Kuczi 1997: 46).

Edward P. Thompson vezeti be a *morális ökonómia* fogalmát, amely a család munkaerejének, javainak, értékrendjének, pénzkeresési technikáinak vállalkozáson belüli felhasználását jelenti (Thompson 1990). Hofer Tamás tereptapasztalatai alapján fogalmazza meg azt, hogy a morális ökonómiának lényeges szerepe van a kisvállalkozások létrehozásában és működtetésében (Hofer 1995). Ezzel a terminussal a kelet-európai vállalkozások típusaiban is értelmezni lehet a családi erőforrást (Kuczi 1997: 22).

Kuczi Tibor a családot, mint a vállalkozás erőforrását vizsgálva négy kategóriát különböztet meg: az első esetében a vállalkozó családjára támaszkodik, vagyis használja annak türelmét, pénzét és munkaerejét. Ez megnyilvánulhat a családon belüli szolidaritásvállalásban, a család vagyonának felhasználásában (pl. kölcsönök formájában), a családtagok, rokonok jogosítványainak igénybe vételében, illetve a család

munkaerejének hasznosításában. A második kategóriát az a vállalkozó képviseli, aki a családot mint intézményt használja, a harmadikban a családi kultúra cégen belül kerül felhasználásra, a negyedik esetben pedig a család csak akkor válik a vállalkozás tényezőjévé, hogyha például az egyén munkanélküli lesz. (Kuczi 1997: 23–44.)

A család szerepét a vállalkozások létrehozásában és fenntartásában alapvetően meghatározza a hagyományok erőssége, a mintafenntartó csoportok gazdasági pozíciója, illetve a csoportok nyitottsága vagy zártsága (Nagy O. 1989).

Egy-egy vállalkozás működtetésében a rokonok és családtagok megbízható munkaerőforrásként szolgálnak, ezeknek a kapcsolatoknak az az előnye, hogy rugalmasok és jelentős munkaerőtartalékkal bírnak (Kuczi 1997: 46). A kisvállalkozások többnyire családi keretek között működnek. A kisvállalkozók a családot olyan optimális közegnek tartják, amelyben biztosított a vállalkozás piaci alkalmazkodóképessége (Kuczi 2000: 57). A háztartásgazdaságok kisvállalkozói körében nagy számmal vannak jelen a nők. Leggyakrabban a nők azok, akik megtestesítik a vállalkozói rátermettséget, kitartást és azt a törekvést, hogy megalapozzák családjuk előbbre jutását (Berger 1998: 182).

A Vánca családban a házastárs, Vánca Éva (7. kép) nagyfokú rátermettséget mutatott azoknak a lehetőségeknek a megragadására, amelyek a család jólétét biztosíthatják. A férje mellett végzett tevékenységeken kívül igyekezett olyan felada-

7. kép. Péter Sándor (vásárló) és Vánca Éva, a bács felesége (2010. szeptember 12.)

tokat is ellátni, amelyek tovább gyarapították a család jövedelmét. Amellett, hogy részt vállalt az esztenán készült tejtermékek eladásában, heti két alkalommal kenyeret sütött, amelyet elsősorban a faluban értékesített. A kenyérsütést több éve végzi, ez idő alatt kialakított maga körül egy olyan vásárlói kört, melynek tagjai visszatérő üzletfelei. Az asszonynak a településen konkurens személyekkel nem kellett számolnia, ugyanis eladási céllal már egyetlen magánszemély sem süt kenyeret a faluban.⁵¹

Vánca Éva, fejőpásztor öccseihez hasonlóan csak elemi oktatásban részesült, ez egyrészt abból fakadt, hogy sokgyermekes családban nőtt fel, így nem voltak adottak a lehetőségek a továbbtanuláshoz, másrészt nyolcadik osztály után ő sem szeretett volna tovább tanulni, így abbahagyta tanulmányait. Véleménye szerint napjainkban az iskolai végzettség nem biztosíték az elhelyezkedésre és az életben való érvényesülésre. Példaként egyik, szintén Csíkmadarason élő kortársát említi, aki annak ellenére, hogy elméleti gimnáziumot végzett Csíkszeredában, jelenleg a faluban egy idősszony gondozásával keresi pénzét.⁵²

Tanuló státusából kilépve egy csíkszeredai élelmiszerüzletben, eladóként helyezkedett el, majd miután férjhez ment, férje tanácsára otthagyta munkahelyét, és a családi vállalkozás keretei között kezdett el dolgozni. A házasságkötésük után alapított cégükhöz mint takarító személyt jegyezték be, így a cégen belül egyéb, fizetéssel járó munkákban is részt tudott vállalni.⁵³ Időközben két leányuk született, így a gyermeknevelés tette ki idejének nagy részét, emellett pedig férjének segített a juhászattal kapcsolatos munkában. Tevékenységük jellegéből fakadóan szükségét érezte annak, hogy beiratkozzon egy mezőgazdasági tanfolyamra, amelyet a szomszédos településen, Csíkdánfalván végzett el. Elmondása szerint jelenleg sem a tanulási vágy, sokkal inkább a végzettséget igazoló oklevél megszerzése miatt vett részt a képzésben.⁵⁴

A házaspár – a néhány éve alapított cégük keretei közt – az utóbbi években ismerőseikkel, barátaikkal együtt végezte a már említett legelőtisztítást és a facsemeteültetést. A bács vállalkozóként, szerződve a közbirtokossággal elsősorban azoknak a

51 Klamár Zoltán egy szerbiai település, Adorján kapcsán említi, hogy az egyik elsőgenerációs vállalkozó család esetében a vállalkozást – amely mögött a családi munkaszervezet által működtetett hagyományos parasztbirtok áll – a feleség irányítja (Klamár 2002: 205).

52 *Nyóc osztályt jártam. Nyócat, me amikor kellett abszolváljunk, akkor nem sikerült abban az esztendőben, s következő esztendőben eltörtem vót a lábomat, s osztán többet nem es...Melyiknek tizenkét osztálya van, az sincs ott, ahol én vagyok. Én ezt tudom állítani. Én nem érzem az iskola hiányát. Annyi, hogy nem járok munkába, de én amit egyszer csak lehet, kipróbálok, s megcsinálok. Melyik a Márton Áronba végzett tizenkét osztályal, egy idősszonyt gondoz. Én hállistenek... Mindennek, amit lehetett, én nekifogtam mindenfélének. Nem húzodok vissza.* (Vánca Éva, Csíkmadaras)

53 *A cégen keresztül végezzük a reglőtakarítást. Imi egyszer fakitermeléssel foglalkozott. Jártunk mi is Henivel vele erdőre. Én es rengeteget jártam, kötelhúzóznak es vótam. Úgyhogy ketten hoztunk egy nagy körucor fát. Négy-öt esztendőt csinálta, de ugye osztán neki fogott juhászkodni.* (Vánca Éva, Csíkmadaras)

54 *Most járom én es ezt a mezőgazdasági iskolát. Béiratkoztam Dánfalván tanfolyamra. Tanítanak, csak az eszünk már nem es ott jár, hogy tanuljunk. Mikor úgy mész el, hogy úgy unom, hogy aluszok el, hát... Én azt mondom, hogy az istállót elrendezem jobban, mint, hogy tanuljak. Ki vagyok komplet. A sofőriskolával es annyit tanultam vót, hogy rengeteget.* (Vánca Éva, Csíkmadaras)

csíkmadarasi lakosoknak biztosított munkalehetőséget, akik abban az időszakban nem rendelkeztek munkahellyel vagy szűkös anyagi kereteik miatt fizetés-kiegészítésre szorultak. Ezekben a munkákban a bács felesége, Éva is részt vett, aki az egyik vele készített interjú során elmondta, hogy a néhány hetes munka eredményeként a velük együtt dolgozók havi jövedelmüknek akár kétszeresét is megkereshették. Vánca Éva fontosnak tartotta megjegyezni, hogy háztartási eszközeik közül a mosógépet ebből a keresetéből vásárolta meg.⁵⁵ Az utóbbi években ezt a munkát már nem Vánca Imre irányításával végezték, ugyanis a helyi közbirtokosság vezetősége Balánbányáról jött munkásokkal szerződött. A család számára sértő volt a vezetőség döntése: azon túl, hogy saját magukat megfosztva érezték ettől a munkától, úgy gondolták, hogy a közbirtokosság a korábbi munkásokkal sem járt el igazságosan, ahelyett, hogy a település lakói számára biztosított volna munkalehetőséget, saját érdekből, idegenből jött munkásokra bízta a legelőtisztítást.⁵⁶

A Vánca család ennek ellenére egyéb jövedelmi forrásokat is kihasználta. A kenyérsütés mellett juhsajtot és bárányt is értékesítettek. A bács gazdasági kapcsolathálóját vizsgálva összeállítottam ezeknek a személyeknek a nyilvántartását. A 2010-es felmérésem szerint 12 falurészből, utcából összesen 122 olyan személy állt üzleti kapcsolatban Vánca Imrével, akik évről évre visszatérő üzletfelei. Ennek a vizsgálatnak az eredményeit a Vánca Imre gazdasági kapcsolathálóját bemutató fejezetben és az ahhoz kapcsolódó mellékletekben közlöm.

A tejtermékek eladásán túl a bács fő jövedelmi forrását a juhosgazdától kapott számbaadási díj jelentette. Az erre alapuló juhászati tevékenységet vállalkozásától függetlenül végezte.

A juhosgazdák rendre beszámoltak arról, a 2012 áprilisában végzett gyűjtésem alkalmával, hogy előző évben a bácsnak juhaik száma szerint 50–60 lejt fizettek. A 2011-es adataim azt mutatják, hogy 108 juhosgazda összesen 612 juhot adott számba a bácsához. A bács cserébe ezért tavasztól késő ősziig felelősséget vállalt az állatokért és a nyár folyamán juhonként 7 kg sajtot és 1 kg ordát adott a gazdáknak.

A bács jövedelme kapcsán a faluban különböző vélemények fogalmazódtak meg. A település lakói úgy gondolják, hogy a minden egyes gazdától elkért 50-60 lejnek a többszöröse hatalmas nyereséghez juttatta a *felelős pásztort*, aki e pénzüsszeg mellett a juhsajt és bárány eladásából is számottevő jövedelemben részesült. Ezzel szemben Vánca Imre egy korábbi, 2009 decemberében vele készített interjúban azt hangsúlyozta, hogy kedvező jövedelme ellenére nagy kiadásokkal is számolnia kell. A kiadások jelentős részét az általa alkalmazott pásztorok bére és ételmezése

55 *Jártunk 2009-2010-be borsikanyesni, legelőpucolni, s akkor úgy vót, hogy Imi napjára adott az embereknek 50 lejt, akik dolgozni, s én es úgy vótam beállítva mint munkás, s akkor én es tízmillió lejt esszeszereltem, s abból vettem egy mosógépet.* (Vánca Éva, Csíkmadaras)

56 *Sok szegény embernek azért pénz vót. S odaadta Rózi János a balániaknak, azért, met onnat valamit kapott. Idegennek odaadta, met Imire ugye haragszik, s inkább idegen csinálja meg, mint a falu. Papírt es tettünk le, többen aláírták a papírt, hogy kéne ilyen reglőpucolás. Na, de nem. Jó vót, met ablakokat abból cseréltük ki, s ajtót. Három-négy esztendőt csináltuk. Naskalatba es csináltuk. Oda én nem vótam. Itt a környéken mindenhova vótam.* (Vánca Éva, Csíkmadaras)

teszi ki.⁵⁷ A bérezés mellett a juhtartásból származó nyereséget az elmúlt években különböző mezőgazdasági eszközökbe, személygépkocsi és istálló (*szájván*) megvásárlásába ruházta be. Véleménye szerint ezeknek a megvásárlása anyagi szempontból családja számára megterhelő volt, de a befektetés vállalkozásuk további sikerét garantálta.

A bácsnak és családjának jelentős anyagi hasznot jelentett a saját tulajdonban lévő állatok után kapott európai uniós támogatás. A felelős pásztor évről évre igényelte a juhonkénti 40-50 lejes pénzüsszeget. A támogatás igénylésével járó adminisztratív feladatokat a bács maga végezte, a csikszeredai székhelyű hivatalba évente egyszer látogatott el. Vánicsa Imre a kiutalt támogatási összeget egyrészt mezőgazdasági eszközökbe fektette, másrészt lakásának bővítését, komfortosabbá tételét is a támogatásokból biztosította.

Ebben a fejezetben Vánicsa Imrét mint vállalkozó személyt mutattam be. Az általa felvázolt élettörténetből kiindulva szemléltettem azt, hogy *felelős pásztori* tevékenységének milyen előzményei voltak. A bács vállalkozását a családi üzemszervezeten belül működtette, és az általa végzett juhászati tevékenység nagy részét is a családtagok segítségével végezte: az *eszténán* két sógora dolgozott, otthonában pedig felesége segített a tejtermékek értékesítésében. Munkájuknak eredményessége elsősorban a hatékony munkamegosztáson alapult, amelynek megszervezésében a bács játszotta a fő szerepet. Tevékenységük meghatározott célok eléréséhez kötődött: a munkájukból származó jövedelemnek egy részével elsősorban a családtagok jólétét biztosították, másik részét pedig befektették, járműveket és mezőgazdasági gépeket vásároltak. Vállalkozásuk sikerét mutatja az, hogy a falun belül viszonylag nagy kiterjedésű kapcsolathálóval rendelkeznek. A beléjük vetett bizalom segíti elő azt, hogy e hálózat tagjai folyamatos gazdasági-üzleti kapcsolatban állnak a családdal.

A továbbiakban ennek megvilágítására a családfő, Vánicsa Imre gazdasági kapcsolathálóját vizsgálom.

---

57 *A juhtartás most úgy van, hogy nagyjából az emberekre, s az ellátására rámegy az egész. Négy-öt embert fizetni kell. Mikor kell nyáron egy hónapra 25-30 millió lej csak bér, még az étel. Annyi a fizetés 5-6 embernek egy hónapra. Ahajt amikor hat hónapra kiszorozod a 25 millió lejt hatszor, az 150 millió, 60-70 millió étel, s a többivel lehet bírni.* (Vánicsa Imre, Csikmadaras)